



בנין יעקב

פרשת ואתחנן

אמרים יקרים מפנינים נפלאים
לעורך הלבבות בימים המאירים
להבהיק עיניים ביהלום וספירים

תוכן הענינים

פרשת ואתחנן

שמירת שבת ומצות כיבוד אב - כאשר צוך ה'.....ה

© כל הזכויות שמורות

להערות אפשר לפנות לטל-פקס : 02-999-8201

או למייל : GMAIL.COM@3122131

ניתן להשיג הקונטרס

בירושלים: בספרי עין יעקב מול שטיבלאך מאה שערים או בטלפון 053-31-53-661 050-41-75-336
בבית שמש: 052-76-30-720 **בבני ברק:** פרידמן מול בית הכנסת איצקוביץ

כמו כן ניתן להשיג את סדרת הספרים:

בנין יעקב על הלכות בשר בחלב ותערובות (ד' כרכים)

בנין יעקב על המועדים:

אלול ♦ **ראש השנה** ♦ **יום כיפור** ♦ **סוכות** ♦ **חנוכה** ♦ **שובבי"ם** ♦ **פורים** – ד' פרשיות

חודש ניסן - **חג הפסח** - **ספירת העומר** ♦ **שבועות** ♦ **בין המצרים**

בנין יעקב על התורה:

בראשית ♦ **שמות** ♦ **ויקרא** ♦ **במדבר** ♦ **דברים**

אפשר לשמוע שיעורי המחבר בקול הלשון

במספר טלפון: 0733718414

פרשת ואתחנן

שמירת שבת ומצות כבוד אב
כאשר צוך ה'

מדוע דייקא במצות אלו נאמר 'כאשר צוך ה' אלוקיך'

בפרשתן בעשרת הדברות נאמר (דברים ה יב מז) "שמור את יום השבת לקדשו כאשר צוך ה' אלהיך. כבד את אביך ואת אמך כאשר צוך ה' אלהיך למען יאריך ימיך ולמען ייטב לך" וגו'.

והנה יש להתבונן בלשון הפסוקים, מדוע דייקא בשתי דברות אלו הזכירה תורה "כאשר צוך ה' אלוקיך", והרי כל המצוות שבתורה שומה עלינו לקיימם לשם שמים, כי כך ציונו הבורא יתברך שמו. וכן יש לדקדק מדוע בדברות הראשונים (שמות כ יב) לא נאמר 'כאשר צוך', [כן הקשה בספר קדושת לוי בפרשתן (ד"ה כבד)*].

(א) וזה לשונו: כבד את אביך ואת אמך כאשר צוך ה' אלהיך כו'. להבין מפני מה בדברות הראשונים (שמות כ יב) לא נאמר 'כאשר צוך'. ונראה, דבאמת אנו מחויבים לכבד אב, אך אמר לו אביו חלל שבת אין צריך לשמוע לו, כי אמך ואביך חייבים בכבודי (יבמות ה:). וזה שאמר 'כבד את אביך' כו', אך באופן 'כאשר צוך ה' אלהיך', שלא יהיה נגד דברי תורה. ואתי שפיר, בדברות אחרונות שכבר ניתנה התורה לכך אמר כאשר צוך ה', מה שאין כן בדברות הראשונים.

והנה ברש"י ז"ל פירש: 'כאשר צוך' הכוונה, שכבר צוה על מצות שבת במרה קודם מתן תורה, וכמו כן על כבוד אב ואם נצטוו במרה שנאמר (שם טו כה) "שם שם לו חוק ומשפט", ודרשו חכמינו ז"ל (מכילתא בשלה טו) חק זה שבת, משפט זה כיבוד אב ואם, כדכתיב (דברים ה טו) "על כן צוך ה' אלהיך", והיכן צוה במרה. אך הקושיה השניה עדיין קשה, מדוע אם כן, בעשרת הדברות שבפרשת בתרו לא הזכיר זאת.

כיבוד אב ואם - מצוה שהשכל מחייבו

אמנם יבואר, דהנה איתא בספרי הקדמונים שמצות כיבוד אב ואם היא מצוה שכלית, שהשכל מחייב, שיכבד וירא את מולידיו, שהביאוהו לעולם הזה, ודאגו לו כל צרכיו וסיפוקיו, וכן מוכח מדברי חכמינו ז"ל ממה שהביאו הרבה פעמים עובדות וסיפורים בענין הדקדוק במצות כיבוד אב ואם דייקא ממעשה הגויים, כי גם הם מבינים שיש לכבד את אביו ואמו. כדאשכחן בגמרא (קידושין לא.) בשעה שאמר הקדוש ברוך הוא במעמד הר סיני "אנכי ה' אלהיך", ו"לא יהיה לך אלהים אחרים על פני", אמרו אומות העולם: לכבוד עצמו הוא דורש, אך כיון שאמר אחר כך "כבד את אביך ואת אמך", חזרו בהם ממענתם והודו למאמרות הראשונות, כי מאחר שאדם חייב בכבוד אביו ואמו כל שכן שחייב בכבוד הקדוש ברוך הוא שאף הוא שותף בבריאתו כאביו ואמו.

גם אצל אומות העולם יש שזהירים בכיבוד מולדיהם

וכן איתא בגמרא (שם) שאלו את רבי אליעזר עד היכן מצות כיבוד אב ואם, אמר להם צאו וראו מה עשה עובד כוכבים אחד באשקלון, ודמא בן נתינה שמו, שפעם אחת בקשו חכמים לקנות ממנו אבנים לאפוד, והיה אמור להשתכר מכך בששים ריבוא דינרי זהב שכר, ויש אומרים בשמונים ריבוא, והיה המפתח מונח תחת מראשותיו של אביו שהיה ישן באותה שעה, והגוי הזה ויתר על ששים ריבוא הדינרים, כי לא רצה להעיר את אביו. בשנה הבאה, נתן לו הקדוש ברוך הוא את שכרו, שנולדה לו פרה אדומה בעדרו. ונכנסו חכמי ישראל אצלו לקנות

ממנו את הפרה האדומה, שדמיה מרובים, והרויח ממון הרבה בשכר מצות כיבוד אב ואם.

ובן מצינו במדרש (בראשית רבה תולדות סה) אמר רבן שמעון בן גמליאל כל ימי הייתי משמש את אבא ולא שימשתי אותו אחד ממאה ששימש עשו את אביו. הרי לנו שגם אצל הגוי פשוט וברור שצריך לכבד את אביו ואמו, כי השכל מחייבו.

גם אומות העולם קבעו להם יום מנוחה

וכמו כן בענין השביתה ביום השבת, יש צד שאמור יאמר האדם, שזהו מדרך העולם, והשכל מחייבו, שמי שעמל ויגע ששת ימים, מן הנכון שישבות יום אחד לאגור כוחות מחודשים לשבוע הבאה, ולהכדיל גם אומות העולם מבינים זאת, ואכן קבעו להם יום מנוחה ששובתים ממלאכתם.

כאשר צוך ה' - שלא תעשנה מצד שהשכל מחייבו

על כן דייקא בשתי מצוות אלו הזהירה התורה ואמרה "כאשר צוך ה' אלוקיך", לגלות לנו, שגם מצות כיבוד אב ואם, ומצות השביתה בשבת קודש, צריכים לקיימם דייקא מצד כבוד המקום, שאנו חייבים לקיים גזרת מלך, לאפוקי מהעושים המצוות השכליות מדעתם. והיינו שאמר "כאשר צוך ה' אלהיך", שאנו מחוייבים במצותיו ובגזרותיו [כן תירץ בדרשות המהרי"ט לר"י טראני, יתרו - דרוש ראשון].

טעם שהביאו חכמינו ז"ל ראיה למצוה זו מהעובד כוכבים

ועל פי זה יובן שפיר מדוע הביאו חכמינו ז"ל ראיה למצוה זו דייקא ממעשה הגוי, דלכאורה קשה דהרי מצינו בגמרא עובדות רבות על כמה וכמה מחכמי ישראל, שהיו נוהרים ביותר במצוה נשגבה זו, וכהא דמסופר בירושלמי (קדושין דף

ג.) עד כמה הפליג רבי טרפון בזהירות כיבוד אמו, שפעם אחת ירדה אמו למייל לתוך חצירה בשבת, ונפסק המנעל שלה, והלך רבי טרפון והניח שתי ידיו תחת פרסותיה והיתה מהלכת עליהן עד שהגיעה למיטתה. ובגמרא בבלי (שם) מסופר, שרבי טרפון היתה לו אמא זקנה, ובכל פעם שהיתה רוצה לעלות על מיטתה, היה רבי טרפון מתכופף, והיתה עולה על גבו, וכן בכל פעם שהיתה יורדת, ירדה על גבו.

ולמה אם כן כאשר דנו בגמרא עד היכן מצות כיבוד אב ואם, הביאו ראייה דייקא מאיזה עובד כוכבים שבאשקלון, ודמא בן נתניה שמו.

אלא על כרחך שחכמינו ז"ל באו להורות לנו בזה יסוד נפלא במצות כיבוד אב ואם, שעל אף שהשכל מחייבו, ויש בזה גם משום הכרת הטוב [כמבואר ברמב"ן (פרשת יתרו) , שמצוה זו היא בכלל מצות שבין אדם לחבירו], בכל זאת שומה עלינו לכוון בקיום מצוה זו 'כאשר צוך ה' אלקיך' מפני שכך צוונו הבורא יתברך שמו ולעשות נחת רוח לפניו, ולא מפני שהשכל מחייבו.

טעם שלא הזהיר על כך בדברות הראשונות

והא דלא הזכיר הכתוב ענין זה גם בעשרת הדברות שבפרשת יתרו, מבאר בערוך השלח, כי בעת מעמד הר סיני היו בני ישראל ברום המעלה אחר ימי פרישה והגבלה, והשיגו מעלות נוראות כמעלת המלאכים, כמאמר הכתוב (תהלים פב ו) "אני אמרתי אלהים אתם ובני עליון כלכם", ועל כן לא הוצרך להזהירם שיכוונו המצוות לשם שמים לקיים גזירת המלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא, כי היו כולם בדעה אחת להקדיש ליוצרם בנחת רוח, בבחינת מלאכי השרת.

אמנם בספר משנה תורה, שחזר משה רבינו ולימד את בני ישראל כל מצוות השי"ת, היו כבר אחר שירדו ממדריגתם בחטא העגל, וניטל מהם ההשגות הרמות של בחינת המלאכים, כהמשך דברי הכתוב (שם פסוק ז) "אכן כאדם תמותון וכאחד השרים תפלו", על כן הוצרך להזהירם שיקיימו המצוות לשם שמים בלא פניות.

קיום מצות כיבוד אב ואם לא לשם הכרת הטוב בעלמא

ובדרך נוסף מבאר בספר משך חכמה (ד"ה כנר) מה שמוזכר בתורה דייקא בשתי מצות אלו "כאשר צוך ה' אלוקיך", על פי מה דאיתא בירושלמי (קדושין פ"א ה"ז) דמצות כיבוד אב הוי מצוה קלה, מפני שהיא כפריעת חוב עבור שטרחו עבורך ונתנו לך מזון ומחיה, ואם כן יחשוב האדם שרק אם אכן קבל טובה מהוריו מחויב במצוה זו, אבל באופן שאביו ואמו עזבוהו ולא גדלוהו, יכול יהא פטור ממצות כיבוד אב ואם, על כן בא הכתוב ואמר 'כאשר צוך ה' אלוקיך במדבר סיני', שהרי שם במדבר לא היה טורח גדול על האבות בגידול בניהם, כי מן היה יורד מן השמים, ומים מבאר, ובשר משליו, והענן היה מגהיץ מלבושיהם, ובכל זאת צוה השי"ת לכבד אביך ואמך, כמו כן תעשה לדור אחרון, ותכבד את אביך ואת אמך, אף באופן שאביך ואמך עזבוך ולא גדלו אותך, אלא מפני שכן צוך ה' אלוקיך.

תכלית שמירת שבת כי כן צוה השי"ת

וכמו כן בענין מצות שביתת שבת, דהנה אמרו חכמינו ז"ל (ירושלמי שבת פמ"ו ה"ג) 'לא נתנו שבתות אלא לעסוק בהן בדברי תורה', דכיון שהם מרודים כל ימי השבוע בדברים גשמיים וצרכי עולם הזה, על כן נתן להם את יום השבת כדי שיעסקו בו בתורה, ולא יתגשמו ח"ו בששת ימי המעשה, ואם כן האיש העוסק במושכלות וכל ימי השבוע דבוק ליוצרו ועוסק בתורה, אצלו אין זה המכוון, ויעלה בדעתו שהשבת לא ניתנה לבני אדם כמותו, לכן הזכיר הכתוב במצות שביתת שבת "כאשר צוך ה' אלוקיך", להורות שגם אלו שתורתם אומנותם חייבים לשבות ביום השבת, כי הרי דור המדבר היו עוסקים בתורה תמיד, וכמו שאמרו חכמינו ז"ל (מכילתא בשלח) 'לא נתנה תורה אלא לאוכלי המן', ובכל זאת הוזהרו על השבת. ולכך לא נאמר זה בדברות הראשונות, כי שם עדיין לא היה יכול להוכיח מדור המדבר.

למה הוצרך להודיענו מתי והיכן ציוה השי"ת על מצוה זו

ובדברים האלו כתב נמי בספר כתב סופר וכה דבריו: כבד את אביך ואת אמך כאשר צוך. פרש"י במרה. דלכאורה יש לשאול מה זה נוגע לנו לדעת מתי והיכן ציוה השי"ת על מצוה זו. ומתריך הכתב סופר: כי באמת כיבוד אב ואם הוא בטבע, ומן הראוי הוא, כי הבן מכיר טובה בזה לאבותיו על שגדלו אותו האכילוהו והשקוהו והלבישוהו, ולמעשה אין זה נקרא כיבוד אב ואם, אלא מכבד את מטיביו.

אמנם מצות כיבוד אב ואם שציותה תורה, היא גם אם לא המיבו עמו מקטנותו, בכל זאת מצוה לכבדם מפני שכך צוה ה'. והנה בעת ההוא כשנצטוו ישראל על מצות כיבוד היו אוכלים מן ולא היו האבות מאכילים לבניהם משלהם, וגם המלבושים גדלו עמהם כפירש רש"י על הכתוב (להלן ה ד), "שמלתך לא בלתה" וגו' [שענני כבוד היו שפים בכסותם ומגהצים אותם כמין כלים מגהצים, ואף קטניהם כמו שהיו גדלים היה גדל לבושן עמהם, כלבוש הזה של חומט שגדל עמו].

וכמו כן צריך האדם לכבד את אביו תמיד אפילו אם אינו נהנה מהם. והיינו שאמר הכתוב "כבד את אביך ואת אמך כאשר צוך", כלומר כאשר צוך לכבד בעת ההוא שלא היו מספיקים לך ולא היתה לך הנאה הגופנית מהם, כמו כן תהיה תמיד מצוה זו חשובה בעיניך גם אם לא תקבל איזו הנאה מאביך.

שביתת שבת לשם ה' ולא כדי לפוש ולאגור כח לצורך מלאכתו

ובן כתב הכתב סופר לגבי מצות שביתת שבת (בדרוש לשבת זכר ובפרשת ד"ה שמור), שאף על פי שבאמת יש תועלת לאדם שינוח וישקוט יום אחד בשבוע ממלאכתו אשר עושה בששת ימי המעשה, וינפש מעבודתו למען ישוב אל מלאכתו בכל כחו, אבל אין זה המכוון במצות שבת, אלא שיום זה מקודש בעצמותו מכל

הימים, כדכתיב (שמות כ יא) "כי ששת ימים עשה ה' וכו' וינח ביום השביעי, על כן ברך ה' את יום השבת ויקדשהו". והא ראייה כי אין יום זה נבחר לשבות בו לתועלת האדם רק לשם ה', כי הרי היו במדבר ולא היו טרודים במלאכת אוכל נפש, כי ירד להם המן, ומכל מקום ציוה עליהם את יום השבת, על כרחק שהיום קדוש לה'.

וזהו שאמר הכתוב "שמור את יום השבת לקדשו כאשר צוך ה' אלקיך", שבא הכתוב להזהיר את ישראל, שלא נשמור שבת כדי לנוח ממלאכתנו בעת אשר נשב בארץ ישראל ויציא אדם לפעלו ולעבודתו עדי ערב, אלא שנשמור השבת בכונה רצויה ששמרנו בעת אשר ציוה ה' אותנו עליו אז כשהיינו במדבר שלא היה המכוון רק לשם ה'.

החיוב לכבד אביו ואמו אפילו במחשבה

ולדין יאמר עד כמה צריך האדם שישים אל לבו, ויכוון בעת עסקו במצות כיבוד אב ואם, שבכל תנועה ופעולה שעושה עבור אביו ואמו מקיים בזה ציווי השי"ת, ועושה נחת רוח לבורא יתברך שמו.

וגדולה מזאת מצינו בספה"ק שמצות כיבוד אב ואם היא אפילו במחשבה, דהיינו שיהיו אביו ואמו יקרים ומכובדים בעיניו, ויאהבם אהבה עזה, ואף אם בעיני העולם המה שפלים ונבזים, מחויב הבן להחשיבם וליקרם במחשבתו, וזאת על ידי שיביט ויתבונן במעלות הטובות שיש להם, שהרי אין לך אדם שאין לו מעלה מיוחדת, ובמעט התבוננות יוכל למצוא בכל אחד מעלות נשגבות ולהחשיבם עליהן מעמדם.

וכן בענין שמירת שבת קודש, חובה עלינו לבל ימוש מרעיונונו במשך כל יום השבת, גודל מעלת השבת ומצותה, ויכוון שכל רגע ורגע ששומר את השבת מקיים מצוה דאורייתא, 'כאשר צוך ה' אלקיך'.

טעם שנאמר 'זלמען ייטב לך' רק בדברות שניות

עוד פרט מצינו ששינה הכתוב כמצות כיבוד אב ואם שבמשנה תורה, דבפרשתן נאמר כבד את אביך ואת אמך כאשר צוך ה' אלהיך למען יאריכון ימך 'זלמען ייטב לך', ואילו בעשרת הדברות שבפרשת יתרו, לא נאמר 'למען ייטב לך'.

ושמעתי בזה ביאור נפלא משמו של הגר"ח קנייבסקי זצ"ל, דהנה בתרגום יונתן על הכתוב בפרשת כי תצא (דברים כב ז) "שלח תשלח את האם ואת הבנים תקח לך למען ייטב לך והארכת ימים", מתרגם: מן בגלל דיוטב לך בעלמא הדין ותוריד יומין בעלמא דאתי, פירוש: "למען ייטב לך" בעולם הזה, "והארכת ימים" לעולם הבא.

והנה איתא בגמרא (עירובין נד.) מאי דכתיב "חרות על הלחת" אלמלי לא נשתברו לוחות הראשונות לא נשתכחה תורה מישראל. רב אחא בר יעקב אמר: אין כל אומה ולשון שולטת בהן, שנאמר חרות אל תיקרי חרות אלא חירות. נמצא לפי זה שאלמלא חטא העגל, לא היתה שום אומה ולשון שולטת על ישראל, והיו חיים בעולם הזה חיי שלווה וטוב להם כל הימים.

ולכן בלוחות הראשונות שהיה קודם חטא העגל, לא הוצרכו להבטחת "למען ייטב לך" בעולם הזה, כי בלאו הכי מובטחים ועומדים שאין כל אומה ולשון שולטת בהם.

אמנם אחר שנכשלו בחטא העגל, ונשתברו הלוחות, הרי בטלה הברכה של 'אין כל אומה ולשון יכולה לשלוט בהם', ולכן הוצרך הכתוב להבטיחם, "למען ייטב לך" שבזכות קיום מצות כיבוד אב ואם, ייטב להם בעולם הזה ולא ישלטו עליהם שום אומה ולשון.

והשי"ת יהא בעזרינו שנוכה לקיים מצות כיבוד אב ואם, ולשמור שמירת שבתות קדשינו, בכונה מהורה וזכה, לעשות נחת רוח לבורא יתברך שמו.

